

CYNGOR SIR YNYS MÔN	
PWYLLGOR:	PWYLLGOR ARCHWILIO
DYDDIAD:	22 GORFFENNAF 2014
TEITL YR ADRODDIAD	DIWEDDARIAD LLYWODRAETHU AC ASWIRIANT A'R DATGANIAD LLYWODRAETHU BLYNYDDOL DRAFFT AM 2013-14
PWRPAS YR ADRODDIAD	DIWEDDARIAD LLYWODRAETHU AC ASWIRIANT A CHYFLWYNO DRAFFT CYCHWYNNOL Y DATGANIAD LLYWODRAETHU
ADRODDIAD GAN:	DIRPRWY BRIF WEITHREDWR
CYSWLLT:	Einir Wyn Thomas
GWEITHREDU:	HERIO A GWNEUD SYLWADAU

1. Cefndir

- 1.1 Mae'r adroddiad hwn yn diweddarau'r pwyllgor ar agweddau o'i gyfrifoldebau llywodraethu corfforaethol. Yn benodol, mae'n cyflwyno drafft o'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol (AGS) ar gyfer 2013-14 ar gyfer trafodaeth a sylwadau.

2. Diweddariad Llywodraethu ac Aswariant

- 2.1 Yn ei gyfarfod ym mis Gorffennaf 2013 rhoddodd y Pwyllgor Archwilio ystyriaeth i adroddiad ar yr Adolygiad o Lywodraethu a'r AGS gan wneud cais i'r "Dirprwy Brif Weithredwr ... roi diweddariad yn rheolaidd i'r Pwyllgor Archwilio ynglŷn â'r Cynllun Gweithredu Llywodraethu". Mae diweddariad o'r cynllun gweithredu yn ymddangos yn Atodiad A.

3. Asesiad Corfforaethol

- 3.1 Bydd Aelodau'n ymwybodol bod Swyddfa Archwilio Cymru wedi hysbysu'r Cyngor y bydd yr asesiad corfforaethol cyntaf o dan y drefn newydd yn cael ei gynnal ym mis Chwefror 2015. Mae gwaith ar y gweill i baratoi ar gyfer yr Asesiad.

4. Hunanasesiad Corfforaethol

- 4.1 Un o'r camau gweithredu y cytunwyd arnynt ar gyfer y flwyddyn, gyda'r nod o wella a symleiddio trefniadau llywodraethu, oedd sicrhau bod y prif hunanasesiadau corfforaethol yn cael eu cysoni. Yn 2013, cyhoeddwyd Adroddiad Hunanasesu corfforaethol yn ychwanegol at y Datganiad Llywodraethu Blynyddol a'r Adroddiad Perfformiad. Roedd pob un o'r tri yn seiliedig ar weithgareddau asesu ar wahân.

- 4.2** Eleni, mae bwriad i gynnal gweithdy ar 17 Gorffennaf, a fydd yn dwyn ynghyd y ffrydiau hyn ac yn sicrhau canlyniad cyson. Bydd canlyniadau'r hunanasesiad yn cael ei rhannu gyda'r pwyllgor hwn.

5. Y Datganiad Llywodraethu Blynyddol

- 5.1** Mae'r adran hon yn galluogi trafodaeth ar y Datganiad Llywodraethu Blynyddol Drafft (AGS) ar gyfer y flwyddyn ariannol ddiwethaf (Atodiad B). Mae'r drafft presennol yn dal i fod yn y cyfnod ymgynghori a her a bydd yn cael ei ddiweddarau fel bo'r angen ar gyfer y canlyniad yr hunanasesiad corfforaethol ac unrhyw newidiadau hyd at ddyddiad llofnodi'r cyfrifon. Bydd yn mynd ymlaen i swyddogion ac aelodau am eu sylwadau cyn cael eu diweddarau ac yn dod yn ôl i'r Pwyllgor hwn i'w gymeradwyo yn ei gyfarfod ym mis Medi.
- 5.2** Rhaid i'r Cyngor adolygu, o leiaf unwaith y flwyddyn, effeithiolrwydd ei system o reolaeth fewnol a threfniadau llywodraethu a chyhoeddi datganiad ar yr adolygiad ar yr un pryd â'r Datganiad Cyfrifon.
- 5.3** Mae'r gofyniad hwn yn seiliedig ar y Datganiad gan y Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth/SOLACE o 2007 ar Lywodraethu Da mewn Llywodraeth Leol. Mae bellach yn ofyniad cyfreithiol yn Lloegr ac ers 2011, bu ganddo bron yr un statws yng Nghymru. Y disgwyl yw y bydd pob awdurdod lleol yn mabwysiadu côd llywodraethu lleol yn seiliedig ar fframwaith y Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth/SOLACE ac yn cynnal adolygiad yn erbyn y fframwaith a'r côd lleol.
- 5.4** Rôl y Pwyllgor Archwilio: Mae cymeradwyo'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol (cyn iddo gael ei arwyddo gan yr Arweinydd a'r Prif Weithredwr) o fewn Cylch Gorchwyl y Pwyllgor Archwilio.

“3.4.8.1.1. (viii) sicrhau bod gan yr awdurdod system gadarn o reolaeth fewnol sy'n ei gwneud hi'n haws iddo gyflawni ei swyddogaethau ac sy'n cynnwys trefniadau ar gyfer rheoli risg a rheolaeth ariannol ddigonol ac effeithiol. Adolygu effeithiolrwydd y rheolaeth fewnol o leiaf unwaith y flwyddyn a chymeradwyo Datganiad Llywodraethu Blynyddol ar gyfer ei gynnwys gyda Datganiad Cyfrifon yr awdurdod.”

5.5 Ystyriaethau i'r Pwyllgor Archwilio

- A oes unrhyw fylchau sylweddol yn y disgrifiad o'r trefniadau llywodraethu ac a oes unrhyw wendidau yn y trefniadau?
- A yw'r casgliad ar y Materion Llywodraethu Sylweddol yn swnio'n iawn?
- A yw aelodau yn dymuno gwneud unrhyw sylwadau ar y cynnwys?

6. **Argymhelliad**

Bod y Pwyllgor Archwilio:

- yn nodi'r diweddariad ar lywodraethu;
- yn ystyried y Datganiad Llywodraethu Blynyddol drafft ac yn gwneud sylwadau

15 Gorffennaf 2014

Atodiad A

Cynllun Gweithredu ar gyfer Llywodraethu ac Aswariant - Pwyllgor Archwilio Gorffennaf 2014				
Mater	Cyf	Gweithredu sydd wedi ei adnabod		
Significant Governance Issues				
Yr angen i sicrhau cyflawni'r Cynllun Trawsnewid fel sydd wedi ei gynllunio gan barhau i gyflwyno gwasanaethau yn effeithiol	1.1	Sefydlu Byrddau Trawsnewid; Swyddfa Rheoli rhaglen a threfniadau llywodraethu.	✓	
	1.2	Datblygu capasiti mewnol i gefnogi trawsnewid a gwella.	✓	
Yr angen i gynllunio a chyflawni'r arbedion sydd eu hangen gan y Cyngor	2.1	Datblygu Strategaeth Cyllideb Tymor Canol yn seiliedig ar y cynlluniau cyfredol a'r rhagamcanion		Wrthi'n cael ei gyflwyno - angen datblygu ymhellach
	2.2	Sefydlu Strategaeth Effeithlonrwydd fel rhan o gynlluniau strategol creiddiol y Cyngor		Wrthi'n cael ei gyflwyno - angen datblygu ymhellach
	2.3	Cyflwyno Polisi a strategaeth Comisiynu a Chaffael		Wedi sefydlu Rhaglen Gwella Caffael
Cymryd y camau technegol a strwythurol yn erbyn prosesu data personol heb ganiatâd neu yn anghyfreithlon ac yn erbyn colli neu ddifrodi data personol ar ddamwain	3.1	Mae'r Cyngor wedi cytuno archwiliad cydsyniol gan y Comisiynydd Gwybodaeth.	✓	
	3.2	Creu bwrdd prosiect i weithredu cynlluniau gwaith presennol ynghyd ag argymhellion y Comisiynydd Gwybodaeth	✓	
Materion Fframwaith Llywodraethu a'i Adolygu				
Trefniadau i Fonitro'r Fframwaith Llywodraethu a'r Cynllun Gweithredu	4.1	Gwahodd y Pwyllgor Archwilio i gymryd adroddiadau monitro cyson	✓	
	4.2	Adolygu Cylch Gorchwyl y pwyllgor Archwilio i sicrhau y gellir casglu aswariant ar gyfer y DLIB trwy'r flwyddyn		Wedi ei raglennu i 2014-15 arweiniad newydd yn Rhagfyr
Cyflawni Fframwaith Llywodraethu Cydlynol	5.1	Lledu'r fframwaith i gynnwys aswariant ar Weledigaeth y Cyngor a'r deillionau ar gyfer y cyhoedd	✓	

Atodiad A

	5.2	Dogfennu'r fframwaith gan sicrhau fod pob polisi, strategaeth, gweithdrefn ac adroddiad perthnasol a chyfredol ar gael yn hawdd		Yn mynd yn ei flaen
	5.3	Rhoi hyfforddiant i reolwyr a staff		Yn mynd yn ei flaen
Cysoni'r Hunan Arfarniadau	6.1	Penderfynu sut i gysoni prosesau datblygu'r Hunan Arfarniad, y DLIB a'r Adroddiad Gwella		Gweithdy Gorffennaf 2014
	6.2	Hyrwyddo gwell cysondeb ar draws y gwasanaethau yn safon yr hunan-arfarnu		Cynnydd da i wasanaethau allweddol - angen cynnwys y gwasanaethau eraill
Gwerthuso effeithlonrwydd rheolaeth	7.1	Mapio trefn aswiriant y Cyngor dros ei holl feysydd llywodraethu allweddol a'i ddefnyddio i fwydo'r DLIB a'i gysylltu i gynllun aswiriant Archwilio Mewnol a'r hunan arfarniad corfforaethol blynyddol		Yn mynd yn ei flaen
	7.2	Penderfynu sut i werthuso'r rheolaethu o fewn y fframwaith aswiriant		Yn mynd yn ei flaen
Meysydd Datblygu				
Sicrhau trefniadau Uwch-reolwyr cydlynol ac effeithiol	8.1	Cwblhau'r Adolygiad Penaethiaid Gwasanaeth.	✓	
	8.2	Dogfennu a mewnbrannu rôl y Penaethiaid Gwasanaeth a'u perthynas efo'r UDA.		Gweithred ar gyfer 2014-15
	8.3	Cytuno Protocol ar gyfer y Swyddog Cyllid i sicrhau y gall y Cyngor ddangos ei fod yn cydymffurfio a'r Datganiad ar rôl y Prif Swyddog Cyllid.		
Datblygu Aelodau	9.1	Cyflawni gofynion "Breinlen Cynorthwyo a Datblygu Cyngorwyr Cymru".	✓	
	9.2	Cwblhau'r rhaglen ar ddatblygu'r Pwyllgor Gwaith a gyllidir gan GLILC.	✓	

Atodiad A

Datblygu a mewnbrannu'r drefn Rheoli Perfformiad Corfforaethol, rheoli Rhaglen a Rheoli Risg a sicrhau Gwybodaeth rheoli addas	10.1	Cytuno a chyflwyno Fframwaith Rheoli Perfformiad Newydd	M	
	10.2	Adolygu'r trefniadau ar gyfer system reoli perfformiad ar y we.		Ateb cenedlaethol ddim yn mynd yn ei flaen - posibilrwydd o gaffael ar y cyd
	10.3	Adnabod systemau gwybodaeth cyfredol gan ddeall sut y maent yn integreiddio a'i gilydd gan adnabod unrhyw fylchau		Heb ei flaenoriaethu ar hyn o bryd
	10.4	Mewnbrannu trefniadau Rheoli Risg	M	Gweithred ar gyfer 2014-15
	10.5	Cyflwyno fframwaith newydd ar gyfer Rheoli Rhaglen a Rheoli Prosiect		Gweithred ar gyfer 2014-15
	10.6	Cyflwyno Grŵp Swyddogion i adolygu a gwneud argymhellion ar faterion yn ymwneud a pherfformiad, prosiectau, cynlluniau gweithredu a risgiau	✓	
Cryfhau Trefniadau Rheolaeth Ariannol	11.1	Cwblhau cyflwyno'r systemau ariannol newydd.		Adolygiad ar ol cyflwyno'r system - angen cyflwyno'r casgliadau
	11.2	Cwblhau strwythur staffio newydd ar gyfer Cyllid.		Yn cael ei adolygu - bwriadu cwblhau yn yr hydref
	11.3	Diweddarau Rheolau Gweithdrefn Ariannol.		Gweithred ar gyfer 2014-15 - bwriedir eu bod ar gael yn yr hydref
Sicrhau fod blociau adeiladu sylfaenol ar gyfer llywodraethu yn eu lle yn gyson ar draws adrannau a sicrhau cydymffurfio	12.1	Sicrhau rheoli cyson ar absenoldeb a salwch	M	Yn mynd yn ei flaen
	12.2	Cynyddu canran cwblhau'r adolygiadau perfformiad unigol	M	Yn mynd yn ei flaen
	12.3	Cyflawni'r Blaenoriaethau Datblygu yn y Strategaeth Gyfathrebu Corfforaethol		Yn mynd yn ei flaen

Atodiad A

	12.4	Paratoi a chyflwyno Strategaeth Gofal Cwsmer		Customer Charter to be delivered as part of Customer Service Excellence project
Yr angen parhaus i adolygu a gwella'r trefniadau llywodraethu ar gyfer partneriaethau a chydweithio ac i greu ymwybyddiaeth a sicrhau cydymffurfiaeth gan swyddogion	13.1	Adnabod y trefniadau partneriaeth perthnasol		Heb ei flaenoriaethu ar hyn o bryd
	13.2	Paratoi arweiniad i staff ac aelodau ar sefydlu a rheoli partneriaethau		Heb ei flaenoriaethu ar hyn o bryd
	13.3	Sefydlu pwyllgor sgritwini newydd wedi ei ar Bartneriaethau ac Adfywio	✓	
	13.4	Diweddarau Rheolau Gweithdrefn Ariannol, Rheolau Gweithdrefn Contractau, Cynlluniau Dirprwyo a rhannau eraill y Cyfansoddiad		Wedi diweddarau'r cynllun dirprwyo ar ol ailstrwythuro: Rheolau Gweithdrefn Cyllid a Chafael yn weithrediadau ar gyfer 2014-15
	13.5	Review and update the Constitution for partnership and collaborative working		Dilyn o 13.1/13.2
	13.6	Cyflwyno Polisi a Strategaeth Gomisiynu		Yn mynd yn ei flaen
Yr angen i reoli adroddiadau gan archwilio allanol a rheoleiddwyr eraill ar sail gorfforaethol gan sicrhau ymateb priodol	14.1	Cyflwyno system ar gyfer adnabod gwaith y rheoleiddwyr ar draws y Cyngor		Gwelliannau wedi eu gwneud yn ddiweddar
	14.2	Cyflwyno cofrestr o argymhellion rheoleiddwyr gan sicrhau monitro cynnydd yn gyson efo'r drefn ar gyfer argymhellion archwilio mewnol		Gweithred ar gyfer 2014-15
	14.3	Cyflwyno Grŵp Swyddogion i adolygu a chynnig sylwadau ar raglenni'r rheoleiddwyr a'r cynnydd ar y gweithredu a gytunwyd		Gweithred ar gyfer 2014-15

Atodiad A

Nid oes gan y Cyngor Gynllun Parhad Busnes na Chynllun Adfer TGC cyflawn ac wedi eu cytuno'n ffurfiol.	15.1	Creu Cynlluniau Parhad Busnes i'r Gwasanaethau		Heb ei flaenoriaethu dros gyfnod ailstrwythuro. Adnodd yn cael ei drafod efo gwasanaeth ar y cyd Gogledd Cymru
	15.2	Datblygu Cynllun Adfer TGC i'w gytuno		Cynnydd wedi ei wneud yn y flwyddyn
Angen i Gryfhau Gosod Targedau	16.1	Sicrhau bod gosod targedau yn cefnogi amcanion a blaenoriaethau'r Cyngor, wedi'i gysylltu'n realistig ag adnoddau, a'i fod yn defnyddio data meincnodi a thueddiadau i ddilysu.		Cynnydd wedi ei wneud yn y flwyddyn - gwaith yn mynd yn ei flaen yn 2014-15
Angen cryfhau'r prosesau Hawlio Grant	17.1	Cwblhau'r Cynllun Gweithredu ar gyfer Grantiau		Cynnydd wedi ei wneud yn y flwyddyn ond rhai gweithrediadau yn parhau
Adroddiad Archwilio Cenedlaethol Swyddfa Archwilio Cymru	18.1	Ystyried canlyniad Adroddiad Sgriwtini Cenedlaethol SAC a chreu cynllun gweithredu		Gweithred ar gyfer 2014-15
Capasiti a Gallu yn y Gwasanaethau Corfforaethol	19.1	Gwaith i'w wneud i gryfhau capasiti corfforaethol, yn arbennig o gwmpas TGCh, caffael, rheoli asedau a gwybodaeth.		Gweithred ar gyfer 2014-15

DATGANIAD LLYWODRAETHU BLYNYDDOL – 2013-14

1 CEFNDIR

Hwn yw'r Datganiad Llywodraethu cyntaf ar gyfer y Cyngor a etholwyd ar wardiau newydd ym Mai 2013 ar ddiwedd cyfnod o ymyrraeth llywodraeth. Mae'n gosod allan y trefniadau llywodraethu oedd mewn lle ar gyfer y flwyddyn gan ganolbwyntio ar faterion llywodraethu arwyddocaol cyfredol mewn perthynas â chaniatáu i'r awdurdod gyflawni ei weledigaeth. Mae'n tynnu sylw at newidiadau a wnaed yn ystod y flwyddyn ac mae'n cynnwys gwerthusiad byr lle mae gwendidau neu welliannau sylweddol eu nodi.

Mae agweddau ar drefniadau llywodraethu'r Cyngor wedi cael ei chryfhau a'i moderneiddio yn ystod y blynyddoedd diweddar ar draws nifer o themâu llywodraethu, ac fe ymgorfforwyd y rhain yn y Cynllun Trawsnewid ar gyfer yr awdurdod a fabwysiadwyd ym mis Ionawr 2013 yn gosod yr agenda ar gyfer ei waith hyd at 2016. Fe'i cynlluniwyd fel rhaglen o newid cael ei yrru gan y Cyngor ei hun. Ein gweledigaeth ar gyfer Ynys Môn, erbyn 2016:

“Yn Gyngor proffesiynol a threfnus sydd ag ymagwedd eangfrydig ac arloesol, sydd wedi ymrwymo i ddatblygu pobl a phartneriaethau er mwyn darparu gwasanaethau effeithlon ac effeithiol o safon, a werthfawrogir yn fawr gan ein dinasyddion.”

Rydym hefyd yn pwysleisio y bydd sicrwydd a llywodraethiant yn allweddol i sicrhau y caiff y cynllun corfforaethol ei wireddu.

“Wrth wneud hynny, byddwn yn –

- darparu fframwaith rheoli perfformiad integredig, gan gysylltu'r Cynllun Corfforaethol i'r Strategaeth Ariannol Tymor Canol i lawr at y broses o bennu'r gyllideb flynyddol ac adolygiadau datblygiad perfformiad unigol
- casglu a defnyddio gwybodaeth i fonitro ein perfformiad a chymryd camau i wella lle mae angen gwneud hynny
- cefnogi datblygiad prosesau'r Cyngor o ran gwneud penderfyniadau a sgrwtini
- cryfhau ein hymgysylltiad gyda dinasyddion Ynys Môn a'u cyfraniad nhw at brosesau'r Cyngor o ran atebolrwydd a gwneud penderfyniadau
- parhau i gryfhau ein prosesau sy'n ymwneud â chyllid ac adrodd ar y gweithlu a'i fonitro
- sefydlu trefniadau cadarn ar gyfer delio â'n heriau ariannol, gan sicrhau fod gwasanaethau'n trawsnewid a bod arloesedd wrth wraidd yr hyn yr ydym yn ei wneud”

Y chwe thema allweddol i gefnogi'r weledigaeth yw:

- **Proffesiynol a Threfnus**
- **Arloesol, Uchelgeisiol ac Eangfrydig**
- **Canolbwyntio ar y Cwsmer, y Dinesydd a'r Gymuned**
- **Gwerthfawrogi a Datblygu'n Pobl**
- **Wedi Ymrwymo i Bartneriaeth**
- **Cyflawni**

Mae'r Datganiad Llywodraethu yn asesu'r trefniadau yn erbyn y chwe egwyddor llywodraethu:

Canolbwyntio ar bwrpas yr awdurdod ac ar ddeilliannau i'r gymuned a chreu gweledigaeth i'r ardal leol
Aelodau a swyddogion yn gweithio gyda'i gilydd i gyflawni pwrpas cyffredin gyda swyddogaethau a rolau wedi'u diffinio'n glir
Hyrwyddo gwerthoedd yr awdurdod ac arddangos gwerthoedd llywodraethu da trwy gynnal safonau uchel o ymddygiad
Cymryd penderfyniadau tryloyw sydd ar sail tystiolaeth ac yn cael eu sgriwneiddio'n effeithiol a rheoli risg
Datblygu capasiti a gallu aelodau a swyddogion i fod yn effeithiol
Ymgysylltu gyda phobl leol a budd-ddeiliaid eraill er mwyn sicrhau atebolrwydd cadarn.

2 CWMPAS Y CYFRIFOLDEB

Mae Cyngor Sir Ynys Môn yn gyfrifol am sicrhau bod ei fusnes yn cael ei weithredu'n unol a'r gyfraith a safonau priodol, a bod arian cyhoeddus yn cael ei ddiogelu a chadw cyfrif iawn ar ei gyfer, yn cael ei ddefnyddio'n ddarvoudus, yn effeithlon ac yn effeithiol. Hefyd mae dyletswydd ar y Cyngor o dan Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 i wneud trefniadau i sicrhau bod gwella parhaus yn digwydd o ran y modd y mae'n gweithredu ei swyddogaethau, gan ystyried cyfuniad o economi, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd.

Wrth weithredu'r cyfrifoldeb cyffredinol hwn, mae'r Cyngor hefyd yn gyfrifol am roi yn eu lle drefniadau iawn ar gyfer llywodraethu ei faterion, gan hwyluso gweithredu ei swyddogaethau yn effeithiol, ac mae hynny'n cynnwys trefniadau i reoli risg, a rheolaeth ariannol ddigonol ac effeithiol.

Mae'r Cyngor wedi cymeradwyo a mabwysiadu cod llywodraethu corfforaethol lleol sy'n gyson gydag egwyddorion Fframwaith CIPFA/SOLACE 'Delivering Good Governance in Local Government'. Ceir copi o'r cod lleol ar ein gwefan yn <http://www.ynysmon.gov.uk/cyngor-a-democratiaeth/perfformiad-a-lywodraethu/lywodraethu-corrfforaethol/>. Mae'r datganiad hwn yn egluro sut y mae'r Cyngor wedi cydymffurfio a'r cod ac yn ateb gofynion ymarfer priodol anstatudol sy'n annog cyhoeddi Datganiad Llywodraethu Blyneddol ac yn ateb gofynion rheoliad 4(2) Rheoliadau Cyfrifon ac Archwilio (Cymru) 2005 mewn perthynas â chyhoeddi datganiad ar reolaeth fewnol.

3 PWRPAS Y FFRAMWAITH LLYWODRAETHU

Mae'r fframwaith llywodraethu'n cynnwys y systemau a'r prosesau, y diwylliant a gwerthoedd, sy'n rhoi cyfeiriad i ac yn rheoli'r awdurdod a'i weithgareddau, a thrwy'r rheiny mae'n atebol i'r gymuned, yn ymgysylltu gyda'r gymuned ac yn ei harwain. Dylai alluogi'r awdurdod i fonitro pa mor dda y mae'n cyflawni ei amcanion strategol ac yn ystyried a yw'r amcanion hynny wedi arwain at ddarparu gwasanaethau priodol, cost effeithiol.

Mae'r system o reolaeth fewnol yn rhan sylweddol o'r fframwaith honno, ac wedi'i dylunio i reoli risg hyd at lefel resymol. Does dim modd iddi gael gwared â phob risg o fethu cyflawni polisïau, nodau ac amcanion a dim ond sicrwydd rhesymol, nid sicrwydd llwyr, y gall ei rhoi o ran effeithiolrwydd. Mae'r system o reolaeth fewnol wedi'i seilio ar broses barhaus, wedi'i dylunio i ganfod a blaenoriaethu'r risgiau i gyflawni polisïau, nodau ac amcanion y Cyngor, asesu pa mor debygol yw i'r risgiau hynny ddigwydd a'r effaith os byddant yn digwydd, a'u rheoli'n effeithlon, yn effeithiol ac yn economaidd.

Y fframwaith llywodraethu a ddisgrifir isod oedd yn ei lle yn y Cyngor am y flwyddyn a ddaeth i ben ar 31 Mawrth 2014, ac mae'n parhau i fod yn berthnasol hyd at ddyddiad cymeradwyo'r Datganiad Cyfrifon. Nodir yn y ddogfen lle cyflwynwyd trefniadau newydd yn ystod y flwyddyn.

4 Y FFRAMWAITH LLYWODRAETHU

Disgrifir y fframwaith cyfredol fel mae'n berthnasol i bob un o'r chwe egwyddor Llywodraethu Gorfforaethol yn yr atodiadau i'r Cod Llywodraethu Lleol sydd ar gael yn <http://www.ynysmon.gov.uk/cyngor-a-democratiaeth/perfformiad-a-lywodraethu/llywodraethu-corfforaethol/>.

Mae'r crynodeb sy'n dilyn yn pwysleisio'r gwendidau a'r gwaith a wnaed i ddatblygu a chryfhau'r fframwaith yn ystod blwyddyn ariannol 2013-14.

Egwyddor Un: Canolbwyntio ar bwrpas yr awdurdod ac ar ddeilliannau i'r gymuned a chreu gweledigaeth i'r ardal leol.

Thema Allweddol: Canolbwyntio ar y Cwsmer, y Dinesydd a'r Gymuned Wedi Ymrwymo i Bartneriaeth; Cyflawni

Roedd Cynllun Corfforaethol y Cyngor 2012-15 yn parhau i arwain gwaith y Cyngor hyd nes mabwysiadu'r Cynllun Corfforaethol (2013-17) ar gyfer y Cyngor newydd ym mis Rhagfyr 2013. Dywedodd Swyddfa Archwilio Cymru (SAC) bod y Cynllun yn disgrifio blaenoriaethau'r Cyngor yn gryno ac yn glir ac yn egluro sut y mae'r blaenoriaethau yn adlewyrchu barn y cyhoedd yn ogystal â rhai'r Cyngor a phartneriaid eraill. Mae'r Cynllun Trawsnewid, a oedd yn allweddol i'r gwelliannau llywodraethu yn 2013, yn parhau i gefnogi trawsnewid yr Awdurdod i gyflawni ei weledigaeth a'i flaenoriaethau. Er bod yr agweddau strategol yn cael eu hymgorffori yn y Cynllun Corfforaethol newydd mae'r agweddau eraill yn helpu i flaenoriaethu gwaith Byrddau Trawsnewid yr Awdurdod.

Roedd y Cynllun Strategol Integredig Sengl a ddatblygwyd o dan oruchwyliaeth y Bwrdd Gwasanaethau Lleol yn eu lle erbyn 1 Ebrill 2013 yn ôl y gofyn, gan ddisodli'r Strategaeth Gymunedol a'r strategaethau ar gyfer Iechyd, Gofal Cymdeithasol a Lles; Plant; a Diogelwch Cymunedol. Mae Bwrdd Gwasanaethau Lleol ar y Cyd bellach ar waith ar gyfer Ynys Môn a Gwynedd ac mae Cynlluniau Integredig Sengl y ddwy ardal cyngor yn cael eu cyfuno i roi ffocws newydd ar y prif flaenoriaethau ar gyfer gweithredu ar y cyd.

Cymeradwywyd cyllideb flynyddol a'r Strategaeth ar gyfer Cyllideb Refeniw Tymor Canol ym Mawrth 2013 a'i ddiweddarau yn Chwefror 2014 yn dilyn ymgynghori cyhoeddus. Rydym yn parhau i wneud toriadau ar draws gwasanaethau'r Cyngor. Roedd y broses gyllidebol yn cynnwys trafodaeth gyhoeddus ar ddigonolrwydd yr arian wrth gefn; cadernid amcangyfrifon a threfniadau rheoli trysorlys yn ôl y disgwyl. Ni wnaed llawer o gynnydd yn ystod y flwyddyn ar y Strategaeth Ariannol Tymor Canolig, ac mae angen ei datblygu o hyd. Mae gwaith hefyd wedi dechrau ar Strategaeth Effeithlonrwydd i nodi a chadarnhau'r arbedion sydd eu hangen i sicrhau cyllideb gytbwys. Mae'r toriadau parhaus i'r cyllid a'r galw cynyddol am wasanaethau ac ar gyfer gwell perfformiad yn darparu her sylweddol i ganolbwyntio ar yr hyn sy'n wirioneddol bwysig.

Cyhoeddwyd Datganiad Cyfrifon gyda barn archwilio ddiamedd ar ddiwedd mis Medi 2013. Amlygodd Llythyr Archwilio Blynyddol yr archwiliwr fod gwall wrth gynhyrchu'r cyfrifon drafft a oedd wedi arwain at gamddatganiad o sylwedd, oedd wedi ei gywiro wedi hynny, gan gynnig gwelliannau ar gyfer y flwyddyn gyfredol.

Cymeradwywyd adroddiad y Cynllun Gwella (Adolygiad Perfformiad) gan y Cyngor Sir ym mis Hydref 2013. Mae'r Cynllun yn edrych yn ôl er mwyn asesu sut y bu i ni berfformio yn erbyn y blaenoriaethau a'r targedau fel y nodwyd yn ein Cynllun Busnes Corfforaethol 2012-13. Cafodd hyn ei asesu gan SAC yn ei Lythyr Asesiad Gwella fod y Cyngor wedi cyflawni ei dyletswyddau adrodd gwella o dan y Mesur ac wedi gweithredu yn unol â chanllawiau Llywodraeth Cymru. [Mae Hunanasesiad Corfforaethol ym mis Gorffennaf 2014.]

Mae trefniadau llywodraethu partneriaeth yn eu lle ar sail achos wrth achos, ond nid oes fframwaith bartneriaeth gynhwysol yn ei le. Mae hyn wedi ei nodi fel gwendid wrth i bartneru a chomisiynu ddod yn fwy o flaenoriaeth i'r Cyngor, ac mae rhaglen waith yn cael ei gynllunio. Fodd bynnag, mae trefniadau llywodraethu a chraffu ar waith ar gyfer y Bwrdd Gwasanaethau Lleol ar y Cyd newydd a'r Uned Partneriaeth ar y Cyd cysylltiedig. Mae cynllun trawsnewid yn cael ei ddatblygu i sicrhau bod y trefniadau hyn yn effeithiol a bod y bartneriaeth yn gwneud cyfraniad cadarnhaol i amcanion y sefydliadau cyfansoddol.

Mae cynnydd yn cael ei wneud ar y ffordd safonau ansawdd gwasanaeth yn cael eu gosod a'u mesur, ac anghenion gwybodaeth yn cael eu hasesu a'u gwella. Cryfhawyd gosod targedau yn ystod y flwyddyn er bod lle i wella. Roedd gwendidau o ran rheoli perfformiad ac atebolrwydd wedi cyfrannu at y diffygion yn Addysg a Gwasanaethau Plant yn ystod y blynyddoedd diwethaf, ond mae bellach yn cael ei gydnabod bod gwelliannau o ran cynllunio ac atebolrwydd wedi gwella'r rhagolygon ar gyfer gwasanaethau allweddol hyn. Bydd arferion da yn y gwasanaethau hyn ei ymestyn i rannau eraill o'r Cyngor.

Roedd Fframwaith Rheoli Perfformiad yn ei le drwy gydol y flwyddyn gan gynnwys cardiau sgôr chwarterol, heriau hanner blwyddyn i Wasanaethau ac adroddiadau rheolaidd i'r Pwyllgor Gwaith ac i'r Pwyllgor Craffu. Mae'r fframwaith yn parhau i gael ei datblygu i ganolbwyntio ar hunanasesiad gan Benaethiaid Gwasanaeth, ac ar y meysydd allweddol o risg a thrawsnewid. Mae hefyd yn canolbwyntio ar welliannau i adrodd ar y gweithlu a gwybodaeth ariannol. Yn ystod hydref 2013, cynhaliwyd cyfres o Adolygiadau Gwasanaeth a oedd yn cwmpasu cyllidebau a pherfformiad a oedd yn hysbysu'r broses y gyllideb.

Roedd trefniadau Rheolaeth Ariannol mewn lle trwy'r flwyddyn, er bod gwendidau wedi eu hadnabod yn yr hen ledjer ariannol a systemau cysylltiedig a ddefnyddiwyd i gau'r cyfrifon ar gyfer 2012-13. Bwriad gweithredu system ariannol newydd a aeth yn fyw ym mis Ebrill 2013 oedd datrys gwendidau hyn, ond mae gweithredu'r system wedi arwain at oedi a gwallau wrth wneud a chofnodi rhai trafodion. Yr effaith oedd bod bylchau mewn rheolaethau ariannol a diffyg cydymffurfio â rheolaethau system. Mae adnodd ychwanegol wedi ei gyflwyno i fynd i'r afael â'r materion a nodwyd, mae'r sefyllfa yn cael ei arolygu a Chynllun Gweithredu yn ei le i ddatrys unrhyw faterion sy'n weddill.

Roedd y gwaith a gynlluniwyd ar ddatblygu strategaeth gomisiynu a diweddarau polisïau a gweithdrefnau caffael wedi cael ei ohirio. Mae gwendidau o gydymffurfiaeth a Gwerth am Arian yn ymwneud â Chaffael a derbyniwyd adroddiad ymgynghorydd beirniadol yn ystod y flwyddyn. Rhaglen Wella ar gyfer Caffael ar y gweill.

Mae Archwilio Mewnol ac adrodd ar brosesau sy'n cefnogi cyflawni amcanion y Cyngor ac mae eu hadroddiad blynyddol yn rhan bwysig o'r adolygiad o effeithiolrwydd a ddisgrifir yn Adran 5 y Datganiad hwn.

Rheoli hawliadau grant [derbyn drafft yn ddiweddar iawn - a oes angen amlygu hwn?]

Egwyddor Dau: Aelodau a swyddogion yn gweithio gyda'i gilydd i gyflawni pwrpas cyffredin gyda swyddogaethau a rolau wedi'u diffinio'n glir.

Thema Allweddol: Proffesiynol a Threfnus

Mae'r Cyngor wedi mabwysiadu trefn Pwyllgor Gwaith gydag Arweinydd a etholir gan y Cyngor ynghyd a Phwyllgor Gwaith o hyd at chwe aelod a benodir gan yr Arweinydd. Mae'r Pwyllgor Gwaith yn gwneud penderfyniadau ar faterion strategol allweddol ac yn gyfrifol am weithredu'r polisiau y cytunwyd arnynt gan y Cyngor. Mae gan bob Cynghorydd bortffolio i swyddogaeth benodol y Cyngor. Mae dau bwyllgor sgrwtini yn dal y Pwyllgor Gwaith i gyfrif, mae'r rhain yn cynnwys cynghorwyr nad ydynt ar y Pwyllgor Gwaith. Mae pwyllgorau rheoleiddio yn cynnwys Cynllunio, Trwyddedu, Apeliadau ac Archwilio, ynghyd â nifer o bwyllgorau eraill a sefydlwyd at ddibenion penodol.

Mae'r trefniadau ar gyfer pwyllgorau a'r cynllun dirprwyo i swyddogion ac aelodau wedi eu cynnwys yng nghyfansoddiad y Cyngor. Gwnaed newidiadau sylweddol i'r strwythur pwyllgorau ac i'r swyddogaeth sgrwtini dros y blynyddoedd diwethaf yn arbennig felly wrth baratoi ar gyfer etholiadau Mai 2013 a'r gostyngiad yn nifer yr aelodau o ddeugain i ddeg ar hugain ac ar gyfer wardiau aml-aelod.

Mae Protocol Perthynas newydd rhwng Aelodau a Swyddogion ac yn ystod 2013 cytunwyd ar raglen, gyda chefnogaeth CLILC i gynorthwyo i ddatblygu'r Pwyllgor Gwaith a'r ffordd y mae aelodau ac uwch swyddogion yn cydweithio; mae hyn yn cynnwys swyddogaethau allweddol yr Arweinydd a'r Prif Weithredwr a phrotocol ar gyfer Pwyllgor Gwaith Cysgodol.

Cwblhawyd strwythur uwch reoli'r Cyngor yn ystod 2012. Gwnaed adolygiad o'r haen nesaf – y Penaethiaid Gwasanaeth yn 2013-14 ac arweiniodd hyn at ostyngiad o chwe swydd ar y lefel hon. Roedd y dasg wedi ei gwblhau ym mis Rhagfyr 2013.

Mae'r strwythur Uwch Reoli yn cynnwys Prif Weithredwr sydd wedi ei ddynodi'n Bennaeth y Gwasanaeth Tâl; Dirprwy Brif Weithredwr sy'n gyfrifol am arwain ar swyddogaethau mewnol y Cyngor ac am sicrhau llywodraethu corfforaethol da; a thri Chyfarwyddwr sy'n arwain y rhaglenni ar gyfer eu grŵp o wasanaethau, gan gymryd cyfrifoldeb am bolisi, cynllunio a pherfformiad y swyddogaethau hynny. Y pum swyddog hyn yw Uwch Dîm Arweinyddiaeth (UDA) yr Awdurdod.

Y ddau Bennaeth Swyddogaeth ar gyfer Adnoddau ac ar gyfer Busnes y Cyngor yw'r Prif Swyddog Cyllid (PSC) dynodedig a'r Swyddog Monitro. Mae'r ddau swyddog yn adrodd i'r Dirprwy Brif Weithredwr sy'n gyfrifol am reoli eu perfformiad ac am gydlynu eu swyddogaethau llywodraethu o fewn y fframwaith llywodraethu corfforaethol, perfformiad a rheoli newid.

Y model rheoli a gytunwyd yw bod yr UDA yn arwain ar ddatblygu gweledigaeth a chyfeiriad strategol y Cyngor ac yn cael eu dal i gyfrif yn y swyddogaeth honno; a bod rôl weithredu gan y tîm rheoli ehangach. Mae'r PSC a'r Swyddog Monitro yn mynychu cyfarfodydd yr UDA yn ôl y galw ac yn aelodau allweddol o'r tîm Penaethiaid Gwasanaeth. Mae ganddynt fynediad parod at y Prif Weithredwr a'r UDA a'i aelodau unigol.

Mae'n ofynnol bod pob awdurdod lleol yn asesu eu trefniadau yn flynyddol yn erbyn Datganiad CIPFA ar Swyddogaeth y Prif Swyddog Cyllid mewn Llywodraeth Leol ac yn adrodd ar ei gydymffurfiaeth neu'n egluro unrhyw drefniadau gwahanol. Ers Ionawr 2013, mae'r model rheoli a gymeradwywyd yn fodel gwahanol i'r hyn a ragwelir gan Ddatganiad CIPFA ond bwriedir iddo gael yr un effaith. Mae protocol yn cael ei greu i sicrhau fod trefniadau'r Cyngor yn cael effaith cyfatebol; bydd hyn yn cynnwys mynediad i gyfarfodydd a

phapurau'r UDA ynghyd â mesurau diogelwch eraill. Bydd y protocol yn cael ei ystyried gan y Cyngor llawn, ym mis Hydref 2014. Mae effeithiolrwydd y protocol ar gyfer papurau pwyllgor wedi cael ei hadolygu, ac fe'i diwygiwyd a'i roi ar waith ym mis Chwefror 2014. Bydd effeithiolrwydd y trefniadau hyn yn cael ei adolygu gan y rheolwyr yn Hydref 2014.

Mabwysiadodd y Cyngor y Safonau Archwilio Mewnol mewn Gwasanaethau Cyhoeddus yn Ebrill 2013 Mae yna hefyd ddisgwyliad bod awdurdodau lleol yn cydymffurfio â Datganiad CIPFA ar Rôl y Pennaeth Archwilio Mewnol mewn Sefydliadau Gwasanaeth Cyhoeddus. Mae trefniadau'r Cyngor yn gyson â'r egwyddorion a nodwyd yn y datganiad. Cynhelir adolygiad o effeithiolrwydd Archwilio Mewnol.

Roedd rhai gwasanaethau corfforaethol wedi eu cryfhau fel rhan o'r ymateb i'r Arolygiad Llywodraethu Corfforaethol yn 2009. Yn ystod y flwyddyn, o ganlyniad i'r toriadau yn y gyllideb, ac anawsterau o ran recriwtio, mae nifer o wasanaethau corfforaethol yn awr yn edrych ar ffyrdd o reoli'r galw cleient gan swyddogaethau rheng flaen ac maent ar hyn o bryd yn destun adolygiad gan y Dirprwy Brif Weithredwr.

Telir lwfansau i aelodau yn ôl trefn leol sy'n seiliedig ar benderfyniadau Panel Annibynnol Cymru ar Gydabyddiaeth Ariannol. Cyhoeddwyd adroddiadau penodol i'r Cyngor hwn ynglŷn â'r flwyddyn dan sylw. Y Cyngor Llawn sy'n penderfynu ar faterion dewisol ac mae'r cynlluniau, a'r taliadau a wnaed i aelodau dan y cynllun, wedi eu cyhoeddi ar wefan y Cyngor.

Mabwysiadwyd Datganiad Polisi Tâl ym Mawrth 2012 yn ôl y galw ac fe'i diweddarwyd ym Mawrth 2013 a 2014.

Egwyddor Tri: Hyrwyddo gwerthoedd yr awdurdod ac arddangos gwerthoedd llywodraethu da trwy gynnal safonau uchel o ymddygiad.

Thema Allweddol: Proffesiynol a Threfnus

Mae'r Cynllun Corfforaethol ar gyfer 2012-15 yn nodi gwerthoedd y Cyngor a daeth y rheini'n rhan greiddiol o Weledigaeth y Cynllun Trawsnewid a'r Diwylliant Trawsnewid. Mae'r chwe thema allweddol yn sail i'r ffordd gorfforaethol o weithio a rhoddir pwyslais ar bwysigrwydd llywodraethu da yn y Cynllun Corfforaethol newydd.

Mae'r Cod Lleol Llywodraethu Corfforaethol wedi ei ddiweddarau yn Hydref 2013.

Mae nifer o godau ymddygiad a phrotocolau yn eu lle fel rhan o'r Cyfansoddiad i sicrhau safonau uchel o ymddygiad ac ymarweddiad. Mae Polisi i Rwystro Twyll a Llygredd yn y Cyfansoddiad ynghyd â chynlluniau atodol.

Mae Pwyllgor Safonau gweithgar ac effeithiol wedi'i sefydlu ac fe adroddodd ar ei waith mewn adroddiad blynyddol ar ddiwedd y flwyddyn. Bu hanes o gwynion yn erbyn aelodau'r cyngor, yn aml gan aelodau eraill. Mae nifer y cwynion hyn wedi gostwng yn sylweddol iawn heb unrhyw gwynion a gadarnhawyd yn ystod y flwyddyn, a Chadeirydd y Pwyllgor Safonau yn cyfeirio at welliant mawr mewn safonau o fewn y cyngor sydd wedi arwain yn naturiol at ostyngiad mewn materion ymddygiad a chwynion yn cael eu codi.

Egwyddor Pedwar: Cymryd penderfyniadau tryloyw sydd ar sail tystiolaeth ac yn cael eu sgrwtineiddio'n effeithiol a rheoli risg.

Thema Allweddol: Arloesol, Uchelgeisiol ac Iach

Mae'r trefniadau ar gyfer dirprwyo penderfyniadau gweithredol i Aelodau unigol yn cael dealltwriaeth draws yr Awdurdod ac fe ailgyhoeddwyd canllawiau ym mis Awst 2013. Bydd ei effeithiolrwydd yn cael ei adolygu gan y rheolwyr yn yr hydref.

Yn 2012, cyflwynodd y Cyngor systemau newydd i sicrhau mynediad hawdd i bapurau a chofnodion y Cyngor ac o fis Mai 2013 mae aelodau a'r cyhoedd wedi cael budd llawn y mynediad at bapurau pwyllgor a'r wybodaeth gefndirol. Mae gan aelodau fynediad uniongyrchol i'r systemau electronic yn ystod y cyfarfodydd.

Cryfhawyd rôl y swyddogaeth sgrwtini fel rhan o raglen waith y Comisiynwyr a chyhoeddwyd Adroddiad Blynyddol ym mis Mai yn gosod allan y gwaith a wnaed gan y Pwyllgorau yn ystod y flwyddyn. Roedd sgrwtini hefyd yn destun Astudiaeth Gwella genedlaethol gan Swyddfa Archwilio Cymru yn gynnar yn 2013 a chynhaliodd y Cyngor hunanwerthusiad fel rhan o'r astudiaeth. Mae canlyniadau'r hunanwerthusiad yn dangos canfyddiad nad yw sgrwtini eto'n cefnogi'n gadarnhaol y Cyngor a'i Wasanaethau. Bydd canlyniadau'r hunanwerthusiad yn cael ei ystyried yng nghyd-destun newidiadau a wnaed ers Mai 2013 a'r adroddiad a'r canllawiau cenedlaethol sydd i ddod. Ers Mehefin 2013 lleihawyd nifer y pwyllgorau sgrwtini o bump i ddau ac mae effeithiolrwydd y newid yn cael ei adolygu. Mae'r Dirprwy Brif Weithredwr yn gweithio gyda Sgrwtini er mwyn cyflwyno dull gweithio mwy corfforaethol, gyda'r bwriad bod Sgrwtini yn ychwanegu gwerth i berfformiad gwasanaethau ac i'r Cyngor gyflawni ei amcanion. Mae grŵp gweithio wedi ei greu i adolygu cylch gorchwyl y Pwyllgorau Sgrwtini. Gwnaed newidiadau drafft sy'n destun ymgynghori ar hyn o bryd. Bwriedir iddynt fynd i'r Cyngor llawn yn Hydref 2014.

Bu trefniadau Rheoli Risg yn datblygu dros y ddwy flynedd diwethaf ac fe ail-gadarnhawyd a mabwysiadu'n ffurfiol y polisiau a'r arweiniad ym mis Medi 2012. Parheir i fewnosod y trefniadau yn y gwasanaethau ac yn gorfforaethol ond mae cynnydd yn araf. Mae adnoddau ychwanegol wedi eu hadnabod i gefnogi cynnydd.

Bu rheoli newid yn wan o fewn yr awdurdod a doedd rheoli prosiect ddim wedi ei sefydlu. Yn ystod y flwyddyn, cymerwyd camau breision i ddatblygu fframwaith rheoli rhaglen a phrosiect newydd ac i greu capasiti i gefnogi'r Cynllun Trawsnewid. Mae effeithiolrwydd y fframwaith yn cael ei adolygu.

Mae Pwyllgor Archwilio effeithiol mewn lle. Cwblhaodd y pwyllgor hunanasesiad yn ystod y flwyddyn gan adrodd ar ei waith ar ddiwedd y flwyddyn.

Mae trefniadau tryloyw a hygyrch ar gyfer delio gyda chwynion a daeth Polisi Pryderon a Chwynion newydd i rym yn Ebrill 2013 yn seiliedig ar y polisi safonol a ddatblygwyd gydag Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru. Mae Archwilio Mewnol wedi cynnal profion sampl o gydymffurfiaeth ac mae adroddiad wedi ei gynhyrchu. Mae dau faes gwasanaeth lle mae diffyg cydymffurfio sydd bellach yn cael sylw yn gorfforaethol trwy Gynllun Gweithredu y cytunwyd arno. Roedd nifer y cwynion i'r Ombwdsmon unwaith eto gymharol isel, gyda dim ond un cwyn yn cyrraedd y trothwy ymchwiliad; a'r gwyn wedi ei ganiatáu.

Yn ddiweddar mae'r Cyngor wedi diweddarau ac ail-lansio ei Bolisi ar Rannu Pryderon i gydymffurfio â'r prawf cyfreithiol statudol newydd. Mae'r Polisi wedi cael mwy o amlygrwydd ar wefan y Cyngor. Fodd bynnag, cydnabyddir bod diffygion, sef bod angen gweithdrefn ddogfenedig, mae angen i gynyddu ymwybyddiaeth / hyfforddiant ac i ddatblygu cronfa ddata gorfforaethol ganolog i ddal y wybodaeth a sicrhau ei bod yn cael ei ddadansoddi a'i adrodd yn briodol. Y bwriad yw y bydd yn hyfforddi cyn bo hir ar gyfer rheolwyr canol trwy'r Gynhadledd Rheolwyr Canol ac y bydd yn delio â chwynion datgelu camarfer yn ffurfio rhan o'r hyfforddiant sgiliau ymchwilio sy'n cael ei drefnu ar hyn o bryd.

Egwyddor Pump: Datblygu capasiti a gallu Aelodau a swyddogion i fod yn effeithiol.

Thema Allweddol: Gwerthfawrogi a Datblygu'n Pobl

Yn ystod y flwyddyn enillodd y Cyngor y Siatr Gymreig ar gyfer Cefnogi a Datblygu Aelodau a ddatblygwyd gan CLILC ac awdurdodai i gynnig canllaw, ysgogiad a chydnabyddiaeth i awdurdodau sy'n dymuno cynnig lefel uchel o gefnogaeth i'w haelodau. Mae disgrifiadau swydd wedi bod yn eu lle i aelodau ers 2012 ac mae nifer o aelodau wedi cwblhau adolygiadau datblygu personol. Cyflwynwyd rhaglen gynefino i aelodau newydd o fis Mehefin 2013 ymlaen. Y Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd sy'n goruchwyllo'r meysydd hyn ac mae'r Cadeirydd yn gweithredu fel Pencampwr Datblygu Aelodau. Mae disgrifiadau swydd / person ac adolygiadau datblygiad personol ar gyfer Aelodau etholedig bellach wedi cael eu hystemyn i gynnwys y saith aelod cyfetholedig o'r Pwyllgor Safonau. O 2014, mae aelodau hefyd yn paratoi adroddiadau blynyddol unigol sy'n cael eu cyhoeddi ar wefan y Cyngor.

Cwblhawyd Strategaeth Adnewyddu Ddemocrataidd yn ystod y flwyddyn wrth baratoi ar gyfer yr etholiadau a gynhaliwyd ym Mai 2013. Cyfrannodd y Strategaeth at gynnydd yn nifer yr ymgeiswyr yn yr etholiad a'r canran a bleidleisiodd. Mae pryder o hyd am ddiffyg amrywiaeth yr ymgeiswyr a'r aelodaeth.

Mae gennym Strategaeth Pobl a strategaethau ar gyfer Datblygu'r Gweithlu, Talent, a Chynllunio Olyniaeth ac mae gan y Cyngor achrediad Buddsoddwyr Mewn Pobl. Roedd rhaglen anwytho staff yn ei le i staff a rheolwyr trwy'r flwyddyn.

Mae'r cynllun corfforaethol ar gyfer Adolygu Datblygiad Personol wedi ei sefydlu yn gadarnach y flwyddyn. Mae'r cynllun yn berthnasol i'r holl staff gan gynnwys Uwch Reolwyr. [adrodd canran yma]. Gosodwyd targed o 70% i sicrhau graddfa uwch yn ystod 2014-15. Mae trefniadau yn cael eu gwneud i dargedu hyfforddiant a datblygiad ar sail fwy cyson a gyda ffocws pendant, sydd â chysylltiad â'r broses werthuso, wrth i gyllidebau leihau.

O ganlyniad i'r flaenoriaeth a roddwyd i gwblhau'r prosiect Arfarnu Swyddi corfforaethol, roedd llai o gynnydd ar ddatblygu'r cynlluniau Adnoddau Dynol corfforaethol. Byddwn yn diweddarau'r strategaethau i gynnwys anghenion y Cynllun Trawsnewid a chanlyniadau'r arolwg staff.

Mae fforwm Rheolwyr Canol bywiog ac mae'r Clwb Sbardun yn cynnig sesiynau dysgu ac ysbrydoli sydd ar gael i'r holl staff. Fel rhan o weithgaredd y Cynllun Trawsnewid a gweithgaredd ymgysylltu a staff, rhoddwyd cyfle i unigolion ar draws yr awdurdod i weithio ar brosiectau a strategaethau corfforaethol.

Egwyddor Chwech: Ymgysylltu gyda phobl leol a budd-ddeiliaid eraill er mwyn sicrhau atebolrwydd cadarn.**Thema Allweddol: Canolbwyntio ar y Cwsmer, y Dinesydd a'r Gymuned**

Roedd y Strategaeth Ymgysylltu â'r Gymuned a baratowyd yn 2011 yn ei lle o hyd ac fe'i cefnogwyd gan y Canllawiau ar Ymgynghori ac Ymgysylltu â Staff. Mae'r strategaeth wedi dyddio bellach a bwriedir ei ddisodli gan Siatr Gofal Cwsmer ynghyd â'r Strategaeth Cyfathrebu Gorfforaethol. Cyflawnwyd ymgynghori cyhoeddus effeithiol fel rhan o'r prosesau cynllunio corfforaethol a gosod y gyllideb, yn ogystal ag yn datblygu strategaethau ar gyfer darparu gwasanaethau allweddol yn y dyfodol. O ganlyniad i weithgarwch ymgysylltu â'r cyhoedd yn ystod yr ychydig flynyddoedd diwethaf, mae cronfa o ddinasyddion sydd wedi gwirfoddoli i gynorthwyo'r Cyngor fel ymgynghoreion yn y dyfodol. Mae'r Cyngor yn gweithio'n agos gyda Menter Môn drwy'r prosiect Lleisiau Lleol i wneud y gorau o gyfleoedd ymgynghori.

Mae trefniadau mewn lle ar gyfer ymgysylltu gyda grwpiau o gydranddeiliaid sy'n cynnwys Siatr Cynghorau Cymuned a Chompact Sector Gwirfoddol.

Cynhaliodd y Cyngor arolwg o'i thrigolion yn 2012 ond mae bellach yn defnyddio canlyniadau'r Arolwg Cenedlaethol Cymru i gael adborth ar sail gymharol yn flynyddol ar draws awdurdodau Cymru. Mae'r arolwg 2014 yn dangos bod 59% o ymatebwyr Ynys Môn yn cytuno bod y Cyngor yn darparu gwasanaethau o ansawdd uchel. Mae'r gyfradd hon yn uwch na'r cyfartaledd ar gyfer Cymru ac yn welliant sylweddol ar y llynedd (48%). Dangosodd yr arolwg fod ychydig yn fwy ymatebwyr yn cytuno nac yn anghytuno bod y Cyngor yn dda am roi gwybod i bobl sut mae'n perfformio - hefyd yn well na'r cyfartaledd a chynnydd sylweddol ar y llynedd.

Mae trefniadau mewn lle i ymgysylltu â Llywodraeth Cymru, Archwilio Allanol, rheoleiddwyr allanol a CLILC. Cryfhawyd y rhain yn ystod y cyfnodau diweddar o ymyrraeth ac mae angen eu cynnal fel rhan o'r trefniadau llywodraethu i'r dyfodol.

Roedd Strategaeth Gyfathrebu mewn lle ar gyfer y flwyddyn. Mae pedair rhan i'r strategaeth: Ymgysylltu a'r Dinesydd a'r Gymuned; Y Wasg; Brand y Cyngor; a Chyfathrebu Mewnol. Daeth Cyfathrebu Mewnol yn faes creiddiol i'w ddatblygu yn y Cynllun Trawsnewid.

Cyhoeddwyd adroddiadau blynyddol ar eu gwaith gan Sgriwtini yn ogystal â'r Pwyllgorau Safonau ac Archwilio. O Mehefin 2014, mae aelodau unigol yn cyhoeddi adroddiad blynyddol hefyd.

Denodd arolwg staff cyntaf y Cyngor ers rhai blynyddoedd gyfradd ymateb o 32% ac roedd y canlyniadau yn galonogol. O'r staff hynny a ymatebodd, mae'r rhan fwyaf (71%) yn falch o weithio i'r Cyngor ac 75% yn fodlon gyda'r Cyngor fel cyflogwr. Mae 89% o'r staff yn mwynhau eu gwaith rhan fwyaf o'r amser a 85% yn fodlon ar eu swydd. Mae'r arolwg wedi amlygu bod angen gwaith ar bob lefel i sicrhau bod staff yn teimlo eu bod yn cael eu gwerthfawrogi, i gyfathrebu ac ymgynghori yn well ar faterion pwysig sy'n effeithio ar staff ac i roi gwybod iddynt am benderfyniadau a wneir sy'n effeithio ar Ynys Môn yn ei gyfanrwydd.

Mae trefniadau sefydlog ar gyfer ymgysylltu â staff: gyda'r Undebau Llafur trwy'r Cyd-bwyllgor Ymgynghorol Lleol a chyfarfodydd llai ffurfiol, a chyfathrebu gyda staff yn gyffredinol trwy, er enghraifft bwletinâu staff misol. Mae ymgynghori a rheolwyr a staff a chant eu cynnwys yn y penderfyniadau fel rhan o'r Rhaglen Trawsnewid.

5 ADOLYGU EFFEITHIOLRWYDD

Mae gan Gyngor Sir Ynys Môn gyfrifoldeb am gynnal, o leiaf yn flynyddol, adolygiad o effeithlonrwydd ei fframwaith llywodraethu gan gynnwys y drefn rheolaeth fewnol. Mae'r adolygiad o effeithlonrwydd wedi ei siapio gan waith rheolwyr o fewn yr awdurdod sydd â chyfrifoldeb am ddatblygu a chynnal yr amgylchedd llywodraethu, gan adroddiad blynyddol Pennaeth Archwilio Mewnol, a hefyd gan sylwadau a wnaed gan archwilwyr allanol ac asiantaethau arolygu ac archwilio eraill.

Mae effeithlonrwydd y fframwaith llywodraethu wedi ei werthuso trwy gyfuniad o:

- canlyniadau adolygiadau a monitro cyson yn ystod y flwyddyn gan swyddogion a phwyllgorau;
- adolygiad o ddogfennau perthnasol a baratowyd o fewn y flwyddyn neu yn ymwneud a'r flwyddyn;
- adolygiad o gynnydd yn erbyn y Cynllun Trawsnewid;
- adolygiad o'r chwe thema sy'n sail gwerthoedd yr awdurdod;
- adolygu adborth gan Estyn ac AGGCC a'r byrddau adfer perthynol ar y gwaith gwella ynglŷn ag Addysg a Gwasanaethau Plant;
- cyfres o gyfweiliadau gyda swyddogion allweddol;
- trafodaeth gyda, a chael sylwadau gan, grwpiau o swyddogion ac aelodau gan gynnwys yr UDA a'r Pwyllgor Gwaith.

Mae adolygiadau a monitro cyson yn golygu:

- gweithgaredd rheoli risg ffurfiol, gan gynnwys ystyriaeth benodol i'r risgiau hynny sy'n gysylltiedig â phrosesau llywodraethu;
- Archwilio Mewnol, y mae eu gwaith yn cymryd ystyriaeth o risgiau sydd wedi eu hadnabod, trwy archwiliadau cyson o'n prif systemau, sefydliadau, prosiectau o sylwedd a phrif brosesau llywodraethu gan gynnwys rheoli risg, yn gyson efo'r cynllun archwilio mewnol, ac yn cynnwys gwaith 'dilyn-i-fyny' i sicrhau fod uwch swyddogion yn cyflwyno'r argymhellion sydd wedi eu cytuno;
- asesiad blynyddol Archwilio Mewnol gan archwilwyr allanol y Cyngor;
- gwaith Pwyllgorau Sgriwtini a phwyllgorau eraill y Cyngor gan gynnwys ei bwyllgorau Archwilio a Safonau,
- barn ac argymhellion archwilwyr allanol y Cyngor ynghyd ag asiantaethau adolygu ac arolygwyr eraill,
- monitro cyson gan aelodau ac uwch-reolwyr o wella perfformiad yn erbyn y Cynllun Corfforaethol a'r cynlluniau a'r strategaethau cefnogol.

Cymeradwyr y polisiâu allweddol, ac unrhyw addasiadau iddynt gan y Pwyllgor Gwaith, ac fe'u mabwysiadir yn ffurfiol gan y Cyngor Sir fel bo'r angen.

[Ym mis Gorffennaf, cynhaliwyd Hunan-Asesiad Corfforaethol gan Uwch Aelodau a Swyddogion, yn seiliedig ar y dystiolaeth a gasglwyd ar gyfer y Datganiad Llywodraethu a'r Adroddiad Perfformiad Blynyddol a gwybodaeth arall. Byddwn yn ymgynghori ar ganlyniadau'r hunan-asesiad a'i wneud ar gael i staff a rhanddeiliaid. [Bydd] hefyd yn llywio Datganiad hwn a'r Cynllun Gweithredu cysylltiedig.]

Gofynnwyd i'r Pwyllgor Archwilio am farn ar effeithlonrwydd a chyflawnrwydd y fframwaith a sylwadau ar fersiwn ddrafft o'r DLIB hwn cyn cyflwyno drafft terfynol yn ôl i'r Pwyllgor Archwilio i'w gytuno.

6 MATERION LLYWODRAETHU O SYLWEDD

Gwnaed cynnydd rhagorol ar draws nifer o themâu llywodraethu yn ystod y flwyddyn gan arwain at Adroddiad Gwella Blynyddol (AGB) gan Swyddfa Archwilio Cymru oedd yn casglu "bydd y Cyngor yn gwneud trefniadau i sicrhau gwelliant parhaus ar gyfer 2014-15. Canfyddwyd bod:

- "y Cyngor yn gwneud cynnydd cyson o ran cyflawni gwelliannau yn y rhan fwyaf o'i feysydd blaenoriaeth ar gyfer 2012-13 ond mae angen rhagor o welliannau mewn rhai gwasanaethau allweddol."
- "bod gweithdrefnau mwy trylwyr a chyson a datblygu trefniadau llywodraethu wedi cryfhau gallu'r Cyngor i werthuso a gwella gwasanaethau"; ac
- "os ydynt yn cael eu cyflawni'n effeithiol, y dylai cynlluniau'r Cyngor ar gyfer gwella a'i drefniadau i gynorthwyo gwelliannau ei helpu i ymateb i'r heriau ariannol a heriau eraill sydd i ddod."

Hefyd gwnaethant y cynnig: "Er mwyn gwneud cynnydd a chyflawni amcanion y Cynllun Trawsnewid, dylai'r Cyngor:

- sicrhau digon o gapasiti, gallu a sefydlogrwydd yn ei wasanaeth cyllid corfforaethol; a
- nodi a gwella gwendidau o ran rheoli'r system cyfriflyfr ariannol."

Mae adroddiad Pennaeth Archwilio Mewnol yn rhoi sicrwydd ar y fframwaith am reolaeth fewnol. Mae'n adnabod un adolygiad a wnaed yn ystod y flwyddyn a dderbyniodd raddfa aswiriant "coch". Mae'r adroddiad yn ymwneud a thaliadau credydwy'r a wnaed trwy'r system CIVICA newydd a gyflwynwyd ar ddechrau'r flwyddyn, gan adnabod rhai bylchau rheolaeth a rhywfaint o fethiannau cydymffurfio a rheolau. Rhoddwyd lefel aswiriant o goch/amber ar adroddiadau ar ddau system arall sy'n seiliedig ar CIVICA (dyledwyr a ledjer) am resymau tebyg. Mae adroddiad Pennaeth Archwilio Mewnol hefyd yn adnabod pump o feysydd lle y byddai gwendidau o sylwedd mewn rheolaeth yn rhwystro'r Cyngor rhag dibynnu'n rhesymol ar y systemau o reolaeth fewnol ar gyfer y systemau a gafodd eu hadolygu yn ystod y flwyddyn. Y meysydd hyn oedd:

- Parhad Busnes;
- Rheoli Risg;
- Llywodraethu: cydymffurfio gyda pholisïau a gweithdrefnau corfforaethol allweddol;
- Rheoli Gwybodaeth; a
- Chyflwyno Systemau, yn arbennig ynglyn a chyflwyno systemau ariannol allweddol.

Gwnaed cynnydd da ar nifer o'r camau a nodwyd yn Datganiad Llywodraethu Blynyddol y 2012-13 fel Materion Arwyddocaol:

- Rydym wedi sefydlu Byrddau Rhaglen Trawsnewid; Swyddfa Rheoli Rhaglen Corfforaethol a threfniadau llywodraethu cysylltiedig;
- Gwnaed cynnydd ar ddiogelwch data a reoli asedau gwybodaeth, ond mae mwy eto i'w wneud;

ond mae cynnydd yn arafach ar gynllunio ar gyfer a chyflawni arbedion sydd eu hangen ar y Cyngor, er y cynnydd sy'n cael ei wneud yn awr.

Mae cynnydd hefyd yn arafach ar rai o'r meysydd eraill yn y Cynllun Gweithredu Llywodraethu ac Aswiriant:

- Rheoli Risg, er bod y fframwaith wedi ei gytuno'n ffurfiol bellach;
- Parhad Busnes;
- Cydymffurfio efo polisïau corfforaethol allweddol;
- Systemau Gwybodaeth;
- [ychwanegu ar ol adolygu'r cynllun gweithredu].

Adlewyrchir yr eitemau hyn yn adroddiad y Pennaeth Archwilio Mewnol, yn yr hunan asesiad neu yn yr AGB a'u cynnwys yn y Cynllun Gweithredu ar gyfer Llywodraethu am 2014-15.

Yn seiliedig ar yr adolygiad a amlinellir uchod, ac yn benodol, adroddiad blynyddol y Pennaeth Archwilio Mewnol; yr hunan asesiad corfforaethol, ac Adroddiad Gwella Blynyddol Swyddfa Archwilio Cymru mae'r materion canlynol wedi eu hadnabod fel y materion llywodraethu o sylwedd ynglŷn â chyflawni gweledigaeth yr awdurdod:

Materion Llywodraethu o Sylwedd	
Mater	Gweithredu sydd wedi ei adnabod
<i>Yr angen i gynllunio a chyflawni'r arbedion sydd eu hangen gan y Cyngor</i>	<i>Datblygu Strategaeth Cyllideb Tymor Canol yn seiliedig ar y cynlluniau cyfredol a'r rhagamcanion</i> <i>Sefydlu Strategaeth Effeithlonrwydd fel rhan o gynlluniau strategol creiddiol y Cyngor</i> <i>Cyflwyno Polisi a strategaeth Comisiynu a Chaffael</i>
<i>Cymryd y camau technegol a strwythurol yn erbyn prosesu data personol heb ganiatâd neu yn anghyfreithlon ac yn erbyn colli neu ddifrodi data personol ar ddamwain</i>	<i>Mae'r Cyngor wedi cytuno archwiliad cydsyniol gan y Comisiynydd Gwybodaeth, a'r cynllun gweithredu dilynol</i> <i>Creu bwrdd prosiect i weithredu cynlluniau gwaith presennol ynghyd ag argymhellion y Comisiynydd Gwybodaeth</i>
<i>Capasiti Gwasanaethau Corfforaethol i gynwys Cylid, TGCh, Cyfraith, AD a sgrwtini</i>	<i>Mae'r gwasanaethau yn drafftio c"cyynnig" y gwasanaethau corfforaethol i'w drafod ac er mwyn sicrhau adnoddau ar gyfer blaenoriaethau corfforaethol a gwasanaeth</i>
<i>Systemau Ariannol, yn benodol y system ledjer</i>	<i>Cynllun Gweithredu i'w gyflwyno yn dilyn adolygiad ol-gyflwyno</i>
<i>Rheoli Risg</i>	<i>Rhaglen o waith yn yr Hydref</i>
<i>Caffael</i>	<i>Rhaglen Gwella Caffael yn cael ei drefnu</i>
<i>[efallai ychwanegu rhagor ar ol yr hunan asesiad]</i>	

7 ARDYSTIO'R DATGANIAD LLYWODRAETHU BLYNYDDOL

Rydym wedi ein cyngori ar oblygiadau canlyniad yr **adolygiad o effeithlonrwydd y fframwaith llywodraethu** gan y Pwyllgor Archwilio a bod y trefniadau **yn parhau i'w hystyried yn addas i bwrpas yn gyson a'r fframwaith llywodraethu**. Mae'r meysydd sydd wedi cael ymateb a'r rhai sydd i'w trin yn benodol trwy weithredu o'r newydd wedi eu hamlinellu yn y ddogfen.

Rydym yn bwriadu cymryd camau priodol i ymdrin gyda'r gwendidau hyn a'r rhai eraill a enwyd yn y Datganiad Llywodraethu Blynyddol ac i wella ymhellach ein trefniadau llywodraethu ac aswariant yn y flwyddyn sydd i ddod. Fe fyddwn yn monitro gweithrediad gwelliannau trwy'r Pwyllgor Archwilio ac fel rhan o'n hadolygiad blynyddol nesaf.

Arweinydd y Cyngor

Dyddiad:

Ar ran Cyngor Sir Ynys Môn

Prif Weithredwr

Dyddiad: